

חכמם בחץ חרוץ, אבל נופלים וגלויי עינים אנחנו, בספר זכרון לגבורי ישראל יכתבו גם שמותינו, כי נפתולי אלהים נפתלנו עם אחינו, אחינו מנדינו, גם יכלנו להם; נחזו עברנו חלוצים אל מול פני המלחה החוקה אשר היה לנו מפנים ומאחור, סבית ומחוץ, שרינו עם אנשי האלהים ועם משלחת מלאכיהם הרעים ונוכל. — אתם ראיתם, כי כל עתירותי אשר חשתי לי ספו חמו כחלום סהקיץ, אכן שמע ה' בקול תפלתי האחה ויסלא את משאלותי, אשר לא סחכמה שאלתי מטנו. הלא הגדתיכם, כי כל ישעי וכל חפצי בימי בחירותי היה להיות "איש לשון" או "בעל הלשון" בארץ, והאותי ואת נהיה, כי זה כטה ימשכוני רבים עם, מושכי בשבט סופר" וזה חלקי סכל עמלי. אבל את אשר עם לבכי לא אבחד, נפשי יודעת מאד, כי הכבוד הזה לא נאוו לי. לא מענוה-צדק אנער כפי סהמוך בכבוד הזה, ונהפוך הוא, ידעתי זקן וכסיל אשר גם לו "עצומה סופר", בסוד סופרים כאלה לא תחד כבודי; נמצאו בעמנו הולכי רכיל, אשר יסובו בכחש ערים וכפרים אשר לא נבראו, ועל כל סדרך כף רגלם יקבצו און לסו וישונו לביהם יהמו ככלב וחוקי און יחקו על ספר מסעות שוא", בסוד סכהבי עמל כאלה לא הבוא נפשי; לא סזכולון סמה מושכי בשבט סופר האלה, ולא סכני יששכר ידעי בינה לעתים, כי אם ורע אפרים, כאשר יאמר משל הקדמוני (הושע יב ב): "אפרים רעה רוח וררף קדים, כל היום כוב ושר ירבה". אנא אל תאספו עם סופרים כאלה חיי, כי טוב סהם הנפל, ורכ טוב היה לביה ישראל, לו לא חזו שמש. גם אל הקראו לי "איש נעמי סופר סהיר", חלילה לי להתהלל בסתת שקר, לא נקדשתי סרחם לעשות ספרים. אנכי אינני סחבר חבורים ולא שר בשירים, לא חווה חויונה ולא כותב זכרונות. זה כארבע עשרה שנה החלתי להיות בסרדפי אמרים בס"ע, יען כי או הוסיף החכם חו"ס שנית ידו להוציא את ס"ע הצפירה" בעיר בערלין, או אמרתי אל לבי: בא מועד כי אשלם להחכם חו"ס אחת סני אלף כעל כל הנסולוהי עלי, כעל כל ספריו המחכמים, אשר היו לי לעינים בדרך חכמה אשר אהבתי, הבה אעשה זאת איפוא ואהיה לו מעירי לעור. נסיהי כחי ושלחתי לו סאמרים על אודות עירי הנרולה ואנשים ובהסה רכה כהוכה, ואמרי היו לרצון לפני החכם הלזה ולא שבו ריקם. שמחתי כי כביר סצאה ידי להשיב לסורי ואלופי גמול כפעלו והדרו עלי, סן או והלאה החלוהי לדבר בשער ולא אבוש, כי טוב מעם נהן לי ה' ואדעה אבחרה מלים. ועתה אם אמנם נמצא דבר טוב בסאמרי, אשר כהבתי עד היום הזה, לא לי לא לי כי אם להחכם חו"ס הננו תודה, כי הוא שספה לאלם, הוא הקדימני ואשלם לו ובעבורו לקחתי לשוני לבוא בקהל סופרים, וזה האות, כי רבי סאמרי הלא סמה כהובים על ס"ע הצפירה, ורחוק רחוק אשר יפגעו שמי בס"ע אחר. זעיר שם זעיר שם ימצאו דברי בס"ע, הבקר אור", ודברים אהדים ברכרמל, סלבר סאמרים רבים כהבתי בשפת זשארנאן היהודי, בס"ע קיל מבשר, בצאתו לאור פה עירנו, על ידי ה' בעלינסאהן, גם האסיף אספני ונשא ראשי בתוך סופריו הרבים והנכבדים, ועמם אכברה ויקרא בהם שמי.

ר' זעליג הכהן לויטערבאך

לא ארחיב פה ולא אאריך לשון להשמיע את קוראי דצבנו גדולות הנצורות, לא אנביה עוף על כמתי רמות ונשנבוה, לא ארימה פעמי לצעוד בצעדי ענק אל סיוסי על, אך אהנהלה לאמי לרגל המלאכה אשר לפני, ואספרה

קורנת ימי חלרי במספר השנים עד היום הזה... שמנה ימים לירח שבט הקפ"ז יצאתי מידם אמי פה דראהכישש. והורי הישרים בלבותם, ביהם היה פהוח לכל סבקשי טובתם, וביה ועד לחכמים ומכיני מדע, ליראי ה' וחושבי שמו, פנת יקרת מוסרם להמוך ידיים רפות, להיות למשענה לכל איש מצוק ומר נפש, על ברכיהם גדלהי ובמשחר של ילדותי היה כל ישעם וכל חפצם לנהלני על סבועי תורה ותעודה, ואני בתומי שקדתי על דלתות מלמדי להועיל אישר אך בתורת ה' מאויי נפשם, לכל בהם חיי רוחם, ולכל דבר חכמה ותבונה אשר לא סמי יהודה יצאו רוחם זרה. ככה חלפו לי הימים עד שנת מו"ב. ואז היתה עוד הדת מטעם המלך בתקפו: לבלי קרה אשה טרם יבין לדבר ולכתוב שפח אשכנו ומלאכת החשבון, ויורני מורה אחד את כל הנחויך, והשגתי הרשיון לאמר לדבק טוב... אמנם גם אחרי אשר היה לי עזר כנגדי, בעד אשנבי שכלי נשקפתי וארא כי לא-טוב היות האדם לכדו תלמודי ונעזר וריק מחכמת חכמי העמים ובינה נבנויו, אך טוב לנכר לאחוז בתורה והמצוה, וגם מדעה ומזמה כל תנח ידו, והכסתי צר מעון וארא כי צעירי ימים בעירנו הווים שוככים, נרדמים בירכתי הבערות, באין משים על לב לדרוך על מפתח ביה החכמה, ולכונן אשדויו בארחות למודי ישרים המה ספרי הנ"ך והנאירים המלאים זיו ומפיקים נונה הושיה ודעת, והנה לאשרי ומרנוע נפשי הקרה ה' לפני איש חמודה יקר רוח חכם ושלם ה"ה הר"ר שאול קלוגער הי"ו בן להגאון המנוח אב"ד דק"ק גראדעק ז"ל. ואבינה אדותיו וארא כי מודע לבינה יקרא, עיניו יחזו נכוחות והגיה לכו הכוונה, ואברות עמו ברית ירידה ומאז קשר האהבה אסיך בינינו. אליו גליתי מצפיני לבבי, כי נכספה וגם כלה נפשי לחצרות החכמה, לפקוח עינים על כל דבר השכל ומזמות דעה, ויראני איזה הררך ישכון אור, מה אבחרה ומה אחרי נוי אשליכה, וככן הכינותי את לבבי לתת חלק לשבעה ימי השבוע ללמודי שכל והישיה אשר באורם נראה אור יקרות ונשבע בצחצחות כל ימי עולם. ואף בהיותי נאחו בסכך המסחר ומרכולת הניפותי ידי לנער רסיסי מרדותי, והמניעות אשר הקיפו עלי מסכיב, ואצלהי מספר רגעים לשוטט מכמי בספרי חכמי לב ונבנוני דעה, לדלות. פנינים מכאר חפירה שרי המליצים והחכמים אשר שם להם על פני חוצות. ומה מאד מהקו לי רגבי נחלי אמירה, כי רוחם נשבה בי והפיהו כקרכי רשפי הגיוני לב וכהבתי בחדט אנוש את אשר הרו וילדו מזמותי והגליונות סגרו על מסגרי בסחר אהלי, אך בהיותי בלכוב וע"פ מקרה היו למראה עיני המו"ל ס"ע, הציר, ויחלה את פני לתת מהמאמרים אשר יסודתם בהררי השכלה בהליכות עינים קיה לו, לשוטט בנקרת הציר. אז באהי בסגלת ספר, ונדפס בשנה ההיא (הרכ"ב) מאמרי "תעלוסות אור, או: מעיני נפש הרים", פלאות כח החיוני בנפש האדם או סתרי המבט", "ביה חנוך העורים" (בלנידענאנשמאללג), ויען כי חיש קל הציר חלף הלך לו ואיננו, נאכדו יתר מאמרי אשר שלחתי או להמערך. גם עשיתי חוזה עם ידידי הרב החה"ש מוהר"ר יוסף כהן צדק הי"ו מו"ל מ"ע הטבשר ומשנה נ' והלאה נפשי דרכה עז לבשר צדק בקהל רב, והנשר פ"ש סמיה כ"פז גם על מאמרים נכוחים למבין מתוארים בשרד המליצה וצחות הלשון סאתי, ונדפסו "דברי רב" הנפיצים הנה והנה עלי רחבי אפיקי התלמיד ואנכי קבצתיים כעמיר נורנה ואיספו אספה אחת לאחת יתלכדו ולא יתפרדו, והראתי לדעה כי דבריו כלם, מדהיו ותכינת רוחו צדורים בכפיהם, חברו יחדו לעסק השוה, ואם במקום אחר סתומים ותומים המה באין חנוך נפדין, מכוסים בצעיף עלמה וערפל חתולהם, קוי זהר ינוצצו מסקים אתר אשר יופיעו נהרה עליהם, וכל עקוב יהיה למישור, ובשום עין הודרה כשחר נכון

מוצאם. — אז רבים וכן שלמים הכתירו דברי בור תהלה (6). כמו כן ראו אור בהיר מאמרי „צלותא דרב“, „פמירת רב“, גם נאָוועלע המשפּט לאלהים, ומן אז ערכתי שנה שנה מאמרים והערות באגדות התלמוד וסדרשים לגלות פני הלומ ולחשוף מי הבונה מגבא חכמי כל דור, כי אך בני נכר אשר אין נתי להם תגואות עליהם ימצאו, כי עיניהם לא לנוכח האמת כיטו, טח מהשכל לבוהם ורעיונותם יחוו להם משאווה שוא ומדוחים, לכן ילפתו ארחות דרכם, יפלו בטמזורה השניאוה ומפיהם יצא עתק לרבר תועה ויפיתו כוכים. בארתי הקודש וטקראוה נעדרי הבנה, גם באתי בחליפות מכהבים ברצוא ושוב עם משכילי עמנו, ובמכהב יהי סקורך ברורך (7) יצאתי לישע ירירי המנוח הרב ר' ברוך ווערבער נ"ע למלט נפשו ממלהעות השנות ירירי הגאון המנוח רח"י פאָללאק ז"ל בהמניד. — שנת תרכ"ג היה אלי ירירי המנוח המליץ ר"ז צבי סאנדרשיון ז"ל ושחר פני לשום עין על ספרו „אמרי יושר“ ושלחתי לו סאמר „דברי חפץ וכתב יושר“, ויענדהו עמרה בראש ספרו. שנת הרכ"ה שלחתי להרב המטיף אביר הדרשנים המנוח ר' יצחק נח סאנהייטער נ"ע סאמר „רחש ל"ב“ עם שיר בשולי הנליון, ליום מלאה לו שבעים שנה, ונדפס בויוען בספר מיוחד הנקרא „ציון לזכר עולם“, אשר הוקם על מאה רבני וחכמי הדור ליקרת כבוד הדרשן הנ"ל. ואח"כ בהיותי בויוען בצל קורתו הגיד לי כי דבריו יצפנו דעת ומזמה. גם רותה נפשי עונג ורשן לבקר בהיכלי שאר חכמי דורנו אשר איתן מושבם בקרית מלך המעטירה, ה"ה הרב הדרשן המהנשא לכל לראש ר"א יעלינעק הרב המפואר החכם ר' אייוק הירש ווייס הי"ו ק והמליץ המנוח הר"מ לעטערים ויר"ג המנוח החכם המליץ ר' נפהלי קעללער ז"ל אשר כרע כאח התהלכתי עמו וימים רבים היתה סרוצה מכהבים בינינו (8), וכאשר הפיץ המכתב השנתי (בכורים לשנת תרכ"ה) ענן אורו, היה נכבה שנבוא אני וירירי החכם המליץ ר' אלכסנדר לאנגבאנק ממדינה גאליציען להביא בכורים פרי הלולים אל האוצר „משא גאליציא“, הוא כהב אודות מצב הרוחני של בני במדינהנו ואנכי כתבתי ממצבם החומרי וביחוד של אנשי עירי, וחהמתי מטעם כמיום בר"ה S. H. L. (והוא זה"ל) (9). ואם לא אהיה עליך, הקורא, למשא, מוצא אני את לבבי להודיעך כי בשנה ההיא תרכ"ד, כאשר לשמע אין הקשבתי כי השר וגדול בישראל ר"מ סונטיפירי ז"ל אור כגבר חלציו לשום לדרך פעמיו לנסוע למאראקא להחיש ספלט לאחיו שמה, עם סמושך וממורט ההיה לבו ולמשסה, נתונים לחרב ומטים להרג. מהמת המציק, או חשתי ולא ההמהמתי, הערותי בצדק בקול גדול את אחב"י לשאת רנה והפלה בכל מקהלות בתי סקדש טעט בכל הפוצות בני בעד השר והטפסר ר"מ סונטיפירי אשר לשמו וזכרו האות נפש

(6) אלה הדברים אשר כתב בכוכבי יצחק חלק ל"א ירירי הה"ש ר' שלמה הנקרא דאקטאר רובין רירי, באגרה בקרב לכוכבי יצחק חלק כ"ח: „צד 77 סכתב הניתן אמרי שפר וערוך כטוב טעם ודעה סהחכם ר' זעליג לויטערבאך סדראהביטש בעל הסאמר היקר „דברי רב“ כס"ע הנשר הנ"ל, אשר מצא חן ויכל טוב בעיני כל מוקירי חכמי ישראל ודורשיה וכו" עכ"ל.
(7) הנשר שנה ד' מן צד 44 והלאה.

(8) נדפסו ב' מהם כס"ע החכצלת שנה ר' ולראבון לבי נאבדו יתר הסכתבים הגדולים בדרך שהעלה אותם הב"ד ירושלימה.

(9) לפעמים מטעם כמיום לא חחמתי שמי בפורש, ע"כ המצא: זה"ל, ז', ל', ז"ך ל"ב, אלמוני, שלום, כני א"ז, ויש אשר אך כוכב או נקודה שמהי לאות, ופעם אחת כתבתי סאמר צרוך בהעברי על דבר המזיקים אשר בשם „מחזיקי הדת“ יתיטרו, ואך לריב ופמה יוצאו עלים מדי שכת בשבתו, קראתי סאמר, אשר בא בהמשיכים רבים, בשם „עת לדבר“, וההמתי „מאת הוכב עטו ודארש שלום“ דאה עברי אנכי שנה ס"ז מן גליון י"ד עד י"ו).

ישרון, כי חילים יגבר וידיו העשינה הושיה וחפץ ה' בידו יצלח ובריא אולם בהשקט ובטחה ישוב לנוה ביתו, גם ידי"ג ש"ב ומחו' הרב הגאון אבד"ק חתם שמו על הקריאה הזאת, והיא נדפסה בהכשר והמניד שנת הרכ"ד. והיה בשוכו שלאנן ושלן אל ביתו הנשתי לו מנחה מרבכת בשמן תודה אשר רחש לבי, על המוכ אשר עשה עם סנולה, לבל יוסיפו בני עולה לענוחם, ונדפס מכתבי באלבום, נוה תהלה" 'ידי החה"ש ר"י כהן צדק הי"ו. גם שירי הרצוף במכתבי, הניון ל"ב" נדפס אח"כ בעברי אנכי שנת תרל"א⁶) והשר הרם והנשא כבדני בחין מליצת אגרתו⁷) הטהורה עם תשורה, ויען מסרת חפצי לא היתה להשיג מתנה מהשר הנכבד הזה אשר בצדקת פארנו הציל נפשות נקיים מיד מרעים ותודה לה' אשר ברך חילו, וחלילה לי מהקל ערכי בקחת מנת השורה מיד מי, בעד נצר מטעי מזמתי וילדי עשתנותי, לכן כתבתי לו שנית את אשר עם לבבי, להתנדב כסף הקדשים זה לדבר מצוה, וכן עשיתי, כנודע לכל באי שער עירי. —

בהמשא אשר הזכרתי נכבדות מדובר על בית החולים לאחינו בני ישראל פה"ק, ואנלה את און הקורא כי אנכי העמסתי עלי משא לעיפה והתאמצתי בעמל וטורח עד למכביר להוציא הרבר הזה הנחוץ מאד לפעולת אדם. ות"ל אנכי בניתו ממסד עד הטפחה, אנכי נתתי אל לבי בשום עין פקחה להכין אותו ולסעדו בישר סדרים הגאותים לו בכל מקצעותיו, ויד ידי הרב החכם ר"ש קלונער והרר"פ קופלענרבערג הי"ו מלאו אחרי ותמכו בידי מזה ומזה. עוד זכור ואזכור כי לעת מצוא בבוא נסך המדינה נראף מענסדארף לעירנו, יצאתי לשחר פניו כי יואל לבקר גם את בית החולים המצער הלו, והפקתי רצונו ויעתר למבוקשי יבא בהדרת כבוד ויקר עם השרים העוטרים עליו מסביב אל בית החולים הנ"ל והיה שבע רצון ממשמרו וסדרו. ופעם א' בא בגבולנו ארון נוצרי מגדולי עשירי איען בלוית איש מפקדיו עושה מלאכת כעמיע בבית מלאכתנו הגדול בעיר שמאקערוי, ויחלה פקידו במכאוב על ערש דוי, ויפנה אל בית החולים אציר להנוצרים ולא ישרה נפשו לעזיב את החולה שמה למצוא בו רפאות תעלה וסוור למחלתו, ויפצר בי לפנות לו חדר בבית החולים לאחב"י, כאשר מצא הבל מהודר ונקי מכל חלאה ביתר שאת מביה"ח להנוצרים.

אכן לא ארכו לי הימים הנעימים האלה, כי חצי מתקנאים נעו לי לב נחהו כי נצב כצר ימינם וידרכו את לשון קשתם לירות כמו אופל לכל שוחרי טובת הכלל. אלה צרי עין הפריעו את רוחי, עברו את נפשי, עדי הסירותי מסכל שכמי מבלי נחות

(6) ארעום מה אך צור א' הנוסד על מאמר חול' (כ"ב י"א. ומנהדרין ל"ז.) כל המקיים נפש א' ישראל כאלו קיים עולם מלא. וע"ז כתבתי :

אם פודה נפש אחת
מחיה העולם סדרת שהח,
לך אין מספר עולמות —
אלה צאן קרשים צאנך
הנפשות אשר עשית, בניך
כאלה וכאלה עשית נשמות ..

(7) ח"ל : בע"ה מה ק"ק לונדון כ"ה תשרי החרכ"ה לברי"ע.
לכבוד המליץ המסואר כו"ה זע"ג הכהן לויטערבאך נ"י ויורח, סק"ק דראהניטש יצ"א.
כן ראיתי את שירו הנחמד הנעימים אשר שר להודות לה' על רב חסדו וטובו שצעה עמנו עת הלכתי לישיב נסי בערי סאראקא, ושכתתי מאד על כל אמרותיו נוספות חן וכבוד, המיוכרות על אדני הסקל והמליצה, ועתה יהי נא חסדו לקבל בזה את מנתת תודתי — להיות לו לעדה כי הצעתי בו, וסוף ה' להאר פניו אלינו ויקבץ נדחיתו סתרה כעחרת סוקירו, משה סונסימירי"ו.

בתכונת כפים הבית הזה אשר טפחהי ורביתי . ואסנירהו אחר עבור עשר שנים , אל עוילים נלווי דרך , אוהבי אי-סדרים , ומני אז גלה כבוד הבית הזה ורבה העוובה . גם בית הספר הקטן אשר הוכרתי שם והודעתי כי נפלו אשיותיו ערות עד היסוד באין טקים יריעותיו , כי גרי טרון ומלמדים ללא הועיל בשאט בנפש בעוצם משטמהם יצאו חוצץ כולם לתת את הטירה לשמצה ולחרפות . הה ! נסתמן מעיני הקוהי לימים הבאים כי עוד מצהרים יקים חלדי כאור בוקר לא עבנה , אשקמה ואביטה במכוני ואבליגה עלי יגוני . . . אכן תוחלתי ושברי כהנדוף עשן ינדופו , כקצף בוריה על פני המים נמסו , והיו כלא היו . . .

והנה לא ארבה מלין עוד , ואשובה להודיעך כי בהמניד מן שנה ו' עד תום שנת כ"ו נמצאו ממני מכתבים ומאמרים הערות והארות ובאורים לכתובים , וקצתם אוכיר פה שמוהם : „מות ישרים“ (שנה כ'), „למען האמה“ בהוספה (שם גליון נ'), „מי מנידו“ (שנה כ"ב), „מושכים בשבט סופרים“ בקורת לספר ערוך השלם מידידי הח' דאקטאר קאהוש הי"ו , „לס' תהלת הבסלים , ואח"כ לס' בירוסי הבשדי לידידי הח' דאקטאר רובין נ"י שהוכרתי למעלה , לס' מדרש לקח טוב עם העות"ק לידידי הח' ר' שלמה בוכער הי"ו מלבוב (שנה כ"ה כ"ו) . וכמו כן מצא חן בעיני הקוראים כפור מסעי מעירי , דרך מריעסם אל אימליא צרפת בריטיניא הולאנד ואשכנז אשרי נסעתי לרגל מסעי והתבוננתי אל קצת ענינים ובפרשות לאחבי במקומות מושבותם , הלא המה כתובים בשנה כ"ג כ"ד בהמשכים . . . כמו כן המצא מאתי במ"ע עברי אנכי מיום צאתו לאור עד היום הזה מכתבים , והערות לש"ם ומדרש , באורים לתנ"ך , וקצת שירים לצת מצוא , ואוכיר פה קצת מהרבה : „פלאות מפעלות ה" (שנה ח' , י') , „החבולות מהבלות“ (שנה י') , „קן צפור“ (ש"ט) , „מערכי ל"ב בקורת לאות א' לערוך השלם (שמ"ז) , „מבריו רב“ (ש"ג) הקריאה אשר קראתי בביהכנ"ס הגדולה פה"ק (ש"ג) , וחשב לו הכהן , וראה הכהן שניה' (ש"ז) , „הקריאה הא' והקריאה הב' אשר קראתי באוני חברים * בבית לעזע אונד געזעללינקייטס פֿעראיין (שי"ח) . הקריאה אשר לא קראתי וכו' (שנה כ') . מאמרי , מי מנידו נרפסו כמעט בכל שנה קודם הפסח , כי המה פירושים ובאורים לסדר ההגדה בדרך חדש ; „אהלי שם“ (ש"ה , שי"א ושי"ד) , „מושכים בשבט סופרים“ (שכ"א) בקורת למדרש הנהומא הקדום והישן שה"ל ירני החכם ר' שלמה בוכער הי"ו . „מה עלינו לעשוה“ (שנה י"ג) ; שיר לחג הרב ר"א דאקטאר יעללינעק הי"ו מ"ט בעיר מלוכה וויען (שי"ט) , והרב הזה כתב לי מכתב הודה ע"ז . „ברכה טובה לחהונת כסף אשר לאדוננו קיסר אוסטריא (שמ"ז) , „לתקופת הימים (ש"ה) . „שאלה בענין מוזיק וכו'“ (שי"ט) , החת שם אביה , ר"ל אשר בן יעקב) וכהנה רבות . —

גם למען החבצלה לאיש בריתי וידידי הח' רי"ד פרוטקין שלחתי מכתבים משנת השלש לצאהו לאור עולם , ועד היום הזה לא אמנע הטוב מבעליו ואשלחה לו פרי מגני בכורים לירושלים עיה"ק , ומאמרים ובאורים ודרשות והערות לש"ם ומדרשים , ושירים ומליצות וכו' וכו' . מהדרשות אוכיר פה מאמר „בית אלהים“ כאשר נגמר בנין ביהכנ"ס הגדולה בעירנו (שנה ז') , „נר הנוכה (שי"ב) , עין תפוח (שנה ו') , עין יעקב (שנה ח') , בקורת והערות לפסקתא דר"כ שהו"ל בהעות"ק ירדי הח' ר"ש בוכער נר"ו (ש"ז) .

* ע"ד הקריאות הללו באו בצברי מרצת דברים ביני ובין חכמים . וירידי הדאקטאר דושאק שלח לי מכתב מיוחד שהוטבו בעיניו דברי ושלח לי למנתח מזכרת כפרו , ירושלים הבנויה . וגם החכם ר"ה בהנא ועוד כתבו לי מכתבים אודותן .

חדות מני קדם (שנה ג'), שם בשלשה" (ש"ו) על סמכרים כש"ם שבאו כסנין שלשה" (6).
מי מניחו' על הגדה ש"פ, פעמים אין מספר, מי אפס"ם (ש"ו ושנה...), אהלי שם"
משנה ג' והלאה יריעותה אין מספר. אל הקרי" (שי"ב) הערות לש"ם, והערות לאבות
כמעט על כל ד' פרקי אבות. מושכים בשבט כופרים" (שי"ג) בקורת על ספר חכמה
ומור ליר"ג החה"ש ר' מרכי ווייסמאן חיות היו, ועל ב' סחכרות לירידי החה"ש
דאקמאר י"ש בלאך היו יושב בשבת החכמוני בבית ועד לנבחרים (רייכסראטסאבנגעאָר-
דנעמע) בקרית מלך רב, וחבורת א' לירידי החה"ש ר' מרכי דושאק נר"ו רב
לעדה אשכנזים בקראקא. באורי ומקראות הרבה מאד. גם הביא כשני ירדי הח'
הרב ר' אבוש אייונער נ"ע תשובה באריכות והמשכים אשר כתבתי לו ע"ד יושב אחב"י
במצרים (שנה ח') (ג) וכחא דהתירא לע"ד. גם מעת האיר, השחר" וליהודים היתה אורה,
באו ממני לפעמים דברי חכמה; ככה נדפס מאמרי, הנסחרות והנגלות' ומאה
עקסעפלארען שנהן לי המו"ל סמאמרי חלקתי ופורתי אותם בין מירועי ואוהבי החכמים
בכל מקומות פווריהם, וקצהם כתבו לי דעהם עליו למוכה, ובראשם יר"ג הרב הגאון
רח"י פאָללאק נ"ע והח' המפורסם בשם מישו"ב ז"ל וירידי החכם המליץ ר"א
לאנגבאנק היו וכו'. בשנה החמישיה בא מאמרי הקמן, דברי חכמים, בשנה ז' על
ישראל ורבנן והלמידים" גם בשנה הי"ב כתבתי על אדוה ס' הקונקורדאנץ שברצון ירדי
הח' ר"ש מאנדעלקערן היו להוציאו לאור, וצר לי מאד כי נאסף נגהו... אכן גם
הירח לא יאהיל עוד אך ב' שנים נראה בסחנה ישראל, ואנכי נהתי על ידו מאמרי
הגדול, אהלי שם" אשר מצא חן בעיני כל דורשי הושיה ונדפסו ממנו ארבעים עמודים,
אך בשניאות רבות עד שכמעט לא יבין הקורא הוכן הענין, והחדלתי להת לו ההמשך,
ובהיות יאצלי הח' המליץ ר' אברדם בער. גאמטלאבער מסרתי לידו ההמשך
ונדפס בהבוקר אור (שנה ב' ג'). אכן כפלים מאשר הוא כב' מ"ע הג"ל נדפס בהחבצלת
משנה ג' והלאה. ואם יהיה ד' עסדי וינחני כמעגלי טוב וחסד, וירוח לי מעצבי ורגוי,
נכון הגני לאסיף הכל יחד ולהוציא המאמר הזה בשלמות לאור עולם עם נוספות
מועילות; — כן עם לבבי אשיחה, אם חפץ ה' בידי יצליח ושלוש יהיה לי מסכיב
אדפים מס' אבות עם הערותי על ו' פרקיו, ואשיה עליו עוד פירשי, אשר
ממנו אתנו ב' הוצאות, האחת נדפסה על ס' דרך חיים להתרב ליוואי מאור הגולה,
והשניה אצל מדרש שמואל, ושונים דבריו בב' ספרים ההם. וגם עלו קמשונים ותרולי
המעיות על שניהם, ומראה מקומות סמאחו"ל ומדרש לא באו כפירש"י, ואנכי אסיר
הקוצים מכרמו והיה לבאור נחמד... גם יש ת"י ספר, מי מנידו" אשר נפורו מאמריו
במ"ע שונים כנ"ל ובעזר ה' בל"ג אדפסם על נכון כסדרן עם כבוא; מים קרושים"
(לדיני קדש ורחץ וכו') ומעין נובע" (מקור הדינים מש"ם ופוסקים) ועוד ת"י הערות
והארוה ומכתבים שונים.

ומלכד האמור נפורו מאמרי, באורי לכתובים, והערותי ומכתבים שונים, כמ"ע
העה מיום צאתו ער שנה ב' שנקמף בלא עה... ב ה י ה ו ד י ש נ ה ג' ובשנה ד'
מכתב ארוך להתרב בעהמ"ח שו"ת בשמים ראש ובבית המדרש לירידי החכם רא"ה

(6) ובבית ועד לחכמים אשר הוציא לאור יר"ג החכם ר"ל לאנדעכערעגער סק' גראסווארדיין באו
ג"כ סמכרים אחרים ממני חתת, שם בשלשה", וכא שם ער"ו סידידי החה"ש מישו"ב ז"ל הערה בשם, לשון
נקיה, וגם אנכי כתבתי לו תשובה ע"ז.

(7) לא רציתי להעתיק מה שכתב שם הרב על מעשי ירדי, כי לא יאחה לאיש כמג
לחתה"ל בחוך קהל ועדה, באשר שחתי לנגדי מאמר החכם והללך זר וכו', והרוצה לדעת הכל יציין שם.

ויים-נרו (הערות לתלמוד ירושלמי), - ב בית ה ל מ ו ד להניל והרב איש שלום נרו ; שנה ב' נ' (נמצי מים, מים התלמוד), באוצר חכמה ח'ג לירידי החכם ר' יוסף כהן צדק (דברי חכמים וחרוזים) ובהאיאל. — בס' זמרה הארץ ח'א לירידי הח' מהתירו שמחה ראבנער הי"ו, סכתב לירידי הח' רייפמאנן ובקורה ספרים, במכ"ע האוהב, הסזכיר, בסגיד ששנה, ומנלה ספר לירידי הח' מ"ח נ"י, ובראש ספר ירדי המנוח הח' ר' אהרן דאָרענצווייג נ"ע נבל וכנור כהנתי אני הח' אב"ג ב' שירים לכבוד המחבר, ועוד בהרבה ספרים. ויש אשר כתבו לי הצעירים ואנשים אשר שמו בכליהם לימים יבואו ונשכחו מכתבי אשר השיכותי להם; וזה שנה אשר ירדי המעריך יידישע צייטונג פה"ק ההל להיל מ'ע ציון, ואך שלש חוברות נדפסו, אשר בא בהן ממני מכתב והערות, אבל עמד החבר מלדת סחסרון וזהמים הרבה . . .

על דבר הקורות והמוצאות אותי מיום היותי לאיש עד היום, כרהי צריה לעמי לבל אכתוב אף מאומה. הן נודע מאמר ההסון: שובע שמחות עלי תבל אין, לכן גם בשתוקרלב דמוע תרמע העין . . . ומה בצע כי אאריך ואודיע להקורא את כל אשר נעשה לי מהזמן האכזר? איה איש אשר לא נמכר לעבד לו, ואכפו יסיר ממנו? הלא גם אלה אשר דרך מסחרם צלחה, לבם סחרחר, ועל שרשי רגלם יתחקה עמל ואון, ריב משפחה; צרה ויגון, או חולי ומרה, כי הוא ישחית רחמיו ויראם נתת זרועו. ילי מה יקרו אמרי קרוש*) כי לולא יעצרו בעד האדם מניעות. שונות אשר בשם, כרובים ולהט חרב המתהפכת* תקראנה, הנקל היה לו לבוא. גן ערן לאכול פרי הכונה. מעץ החיים וישניא כח בתורה וחכמה ובאהבהם ישנה תמיד. . . ואך את הטוב הקבל, ע"כ הגני עוד להשמיעך כי בי"ג לחודש השרי שנה יראמ"ת בנסוע אדוננו הקיסר לראות את שלום עבדיו הושבי גאליציען. ויעבור דרך עירנו לכאריסלאוו, מקום מוצא לנפם ודונג במעבה האדמה ובחוריות ארץ, בדרך הזהיעמוד בית מלאכתי אשר לי לאחוזת טרעי (הנודע חחה שם: Apollo-Nafta-Paraffin-und Paraffinkerzen- Fabrik der Firma Gartenberg, Lauterbach et Goldhammer הופיע מלך ביפיו עם סיעתו (סוויטע) יועץ מלך ושירים גבוהים, וירמהמה חצי שעה באשר ראה והרהגון על המכונות בכתו המלאכה והעבודה, ויפצא הכל חן בעיניו ויכתוב שמו בספר הזכרון למוכרת נצח. . . וגם הואיל כסוכו לקחה מאתנו היכה קמנה העשויה בפאריז בפאר יופי, ובה דוגמאות (מוכמער) ככל מיני מחורה העשויה בבית מלאכתנו, וגם ביום הראשון של חג הסכות ככד אותנו פֶּלדצינגמיסמער הערצאָנן ריינער בלוית שריו, ואז הייתי אנכי לכדי שם וקבלתי בכבוד ויקר ויהמהמה שעה חצי וטרם נסע לרכו חתם בספר הזכרון ובפה מלא אמר לי כי ישרה הבלאכה בעיניו. — בעצם היום ההוא בא אח"כ ראש הכנסיה בארצנו (מעמראָפּאָליט, ערצבישאָן דאָקטאָר סעמבארע־טאָוויטש, אציל בית האדונים) עם אדונים נשאים, וגם הוא ראה הכל ויכתוב את שמו

(*) ר"י אבוהב הספרדי בספרו מנורת הכאור (דקדסה לנר ד' על ענין ח'ח) וזל: ע"כ כל מי שרוצה לראות אמת העולם ועמידתו יבין למה נפרא האדם וכו' ונתן עצי הגן בידו עם כל בדואי משה, ונתן ברשותו לאכול מעץ החיים שהיא השגת חכמה העליונה להבדיל בין אמת לסקר והזהירו מעץ הדעת שהוא להבחין בין טוב לרע שהוא חכמה מדינית, ואע"פ שהטא בהטח עצבו ליריעת טוב ורע בעה"צ נשאר לו אפשרות פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל והי לעולם, לולא שיש לאדם סוגעים רבים שנקראו כרובים ולהט הרב המעכבין לאדם מלירבב תמיד בהורה שהיא עץ החיים ולקיים בה והגות בו יוסם ולילה עכ"ל. אבני חמץ כאלה ספורים כחבורו לרוב ולפני שנים רציתי אותם לי לכדי. . . הכותב.

בספר ויתן לנו הודתו קבל עם. וכל המעשה ההוא בפרטות, והפאר וההדר אשר פארנו בתי המלאכה וכל החצרות וכביבותיו, עד שנהפך הככר לנן נחמד וכו' מורקי סים (שפרינברוננען) ודגלים ושערי נצחון וכו' וכו' הלא הטה כתובים בספרי ס"ע העברי המגיד והחכמה שנה הרכ"ד, ובס"ע היוצאים במדינה ללשונות, כי שם בא הענין כרוב דברים... כשנה החלפה בניהי בית המדרש נאווה מאד, באם העיר אצל ביהי, למען יבואו שמה בני אל הרנה וההפלה, ונתתי אליו סאוצר הספרים אשר לי יוהר כחמש טאות כרכים ש"ס ומפרשיו וכל כפרי הפוכקים וש"ת מדרשים שונים וספרים ככל מקצעות הכמה ישראל למען ישוטטו רבים והרבה הדעה. וכיום הולדתי פהתתי שערי ופני או יבוא גוי צדיק שומר אמונים בו. מי יתן ויהגו תמיד שמת בני בהורה לאורך ימים.

אלה תולדות נפתלי משכיל לאיתן

במדה אשר הכבד על אנשי נמוס לשדך את עצמם כברה עלי העבודה לכתוב בעצמי את תולדותי, אך נדרשתי לאשר שאלני בית מערכת האסיף, וגם חוקו עלי דברי מליצי רעי לכל יפקד מקומי בספר הזכרונות דברי הימים לסופרי הדור, ולא עברתי על דברי חברי, על כן באתי במגלה ספר כתוב עלי ראשי פרקים מהתולדות ימי חיי, המתחשים ברב או במעט אל הספרות ואל כשרון סופרים.

אני נפתלי בן לאבי הגאון מרן אברהם ז"ל הנודע ביהודה בשם: הגאון משכיל לאיתן" על שם ספרו הראשון משכיל לאיתן, וממנו מוסב כנוי משפחתו, כשכיל לאיתן" גם ככתוב עמים. ומצא כתוב זכרון בספר בכתב יד קדשו של מר אבא ז"ל כי נולדתי אור ליום ששי שבעה עשר לירח אדר ראשון שנת הקפ"ט בעיר ראדושקוויץ הקרובה למינסק עיר מולדת הורתי הרבנית נ"ע, וכבוד מר אבא ז"ל היה הסנדק שלי. — עת לרתי היתה עת צרה ומצוקה להורי ז"ל באין כל מקור ומוצא למחיתם, וכבאוי להיות נוספות על ארבעה הילדים אשר קדמוני הייתי כאורח לא קרוא, באין מינקת ובאין אמה ומשרתת, וכל משא גדול הכנים ויניקתי עם כל עבודה הבית על אמי לבדה היו כלנה. מספרים כי בלילות ישב מר אבא ז"ל והגה בחורה לאור כפיסי עץ, וברגליו הגע אה ערשי לישנני למען תנום אמי שנתה ותחליף כח. לא ארכו הימים נתקבל מר אבא ז"ל לאב"ד בעיר הראדאק הקרובה לוולאזין, וגם או לא ראיתי בטובה, כי לא מצא מר אבא ז"ל שם מנוחה שלמה שרצה בה. במקום ההוא גרנו עד שנתי ההמשיה. לא הניחו ארבע שנות ילדותי רושם בקרבי רק את זה כי היחה תבערה בהראדאק ואני שכבתי או במחלת המאולען — מאוערן — ויוציאוני על פני השדה ויניחוני על העשב, ומא ועד היום כברה אוני השמאלית.

ובמלאת לי ארבע שנים הקע מר אבא ז"ל אהלו פה מינסק, או נכנסתי בית הכפר ואו הרגה לי האלפא-ביהא. הלכתי מחדר לחדר וכמלמד אל מלמד אחר כנהוג עד היותו כבן שתיים עשרה. בן שבע שנים הייתי כהחלי למוד הגמרא, מסקראי קדש לא למדתי בכל החדרים כלם כי אם תורה לבד אבל למוד נביאים וכתובים מנעו ממני, כי כן צוה מר אבינו ז"ל למלמדינו לבלתי הלאות אותנו בלאוד נ"כ, מוטב שנגנו וננפש בעת אשר יתר תלמידי בית הספר יהגו בספרי העשרים וארבעה, והיה שטר על לשונו לאמר: מכשרי אחזה, גם אני לא למדתי בחרתי בלתי אם הימש לבד ובכל זאת בני ומבין אני בכל כתבי הקדש וידעתי לכאר את הכתובים ככל אלה